

ՀԱՆՊԻՔԱ ՏԱՐԱՆՈՐԱՆՔ

Գ. ՏԱՐԻ Զ. ՀՐԶԱՆ

1864

ԹԻՒ 87. ՅՈՒԼԻՍ 10

“ՄԱՍՈՒԼ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ԼՈՅՍ Է, ԵՒ ՈՒՐ ՈՐ ԼՈՅՍ ԿԱՅ, ՀՈՆ ԿԱՅ ՆԱՅԻ
ՆԱԽԱՆԱՄՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏԸ: Վ. ՀԻՒԿՕ

ԲՈՎՆԵԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

Այդ.
Հախիսիանց վարժարան.
Հայ Զ. Ել.
Աղբիւրն Կապիտալիսիան Զ. Ել. Կապիտալիսիան Զ.
Կապիտալիսիան Զ.
Լ. Ել. Կապիտալիսիան Զ.
Փառք.

ԱՅԴ

Սաղիւն Զուրիսի 20էն Զուրիսի 10ը ցաթկե-
լու սաղիւնում ըլլալով, Զուրիս 1ի թուոյն կէսը
ներկայ թիւով իբր յաւելում կը հրատարակենք,
միւս կէսն ալ ուրիշ թիւով մը հրատարակել խոս-
տանալով, որպէս զի մեր յարգի ընթերցողաց բա-
ժանորդական իրաւունքը յարգած ըլլանք:

ՀՈՒՓՈՒՄԵԱՆՑ ՊԱՐԺԱՐԱՆ.

Այս տարի ևս իզմիրի աղջկանց դպրոցի հա-
ջաքնութեանց ներկայ գտնուելու հրաւիրուեցանք
հոգաբարձութեան կողմէ: Ընդունեցանք այս հա-
ւելը և կատարեցինք մեր պարտքը: Կարելի եղա-
ծին չափ դիտեցինք և քննեցինք ինչ որ սորված և
հասկցած են աշակերտուհիք Հայերէնի և Քրիս-
տոնեան մէջ, նաև ինչ որ սորվեցուցած և հասկը-
ցուցած են դասատուները: Սակայն հարցաքննու-
թեանց հետևութեան վրայ մեր կարծիքը յայտնելէ

առաջ անհրաժեշտաբար կը պարտաւորինք քանի
մը խորհրդածութիւն ընել այնպիսիներու համար
որք մեր դիտաւորութեանց անկեղծութեան և մտքին
ուղղասիրութեան վրայ ժամանակ առ ժամանակ
կասկածելու կը միտին անզոյաբար:

Ով որ ազգին ծառայելու դժուարին՝ այլ
սուրբ պաշտօնի մը յանձնառու կըլլայ, զայն կա-
տարելու մասին մասնաւոր դրութիւն և սկզբունք
մը կընդունի: Սենք ալ մեր սկզբունքը և դրու-
թիւնը ունինք, որոյ համեմատ կուզենք քայլել
մեր հասարակային կենաց շաղիւն մէջ, ուսկէ չենք
ուզեր շեղիլ մինչև որ չապացուցուի թէ ապարդիւ-
նութեան կը յանդի այն: Սկզբունքնիս է «Իբե-
ճշմարտութիւնը յանուն հասարակաց օգտին:

Դրութիւննիս է քննել ճշմարտութիւնը ան-
շուքէն: Համոզուած ենք թէ առանց այս երկու-
թեութեան անհնարին է արժանաբար ծառայել
հանրութեան, և մարդութիւնը անարատ պահել:

Անուրանալի է թէ անհասանդութեամբ մի-
այն հնարին է սուրբ սկզբունք մը պաշտել և դը-
րութեան մը հետեիլ:

Ինչպէս ուրիշ ազգային խնդիրներու, նոյն-
պէս դպրոցներու հարցաքննութեանց մասին միշտ
աշխատած ենք շարժիլ այնպէս ինչպէս կը հրամա-
նեն մեզ մեր սկզբունքը և դրութիւնը:

Այս շարժումը շատ անգամ կատարել զմեզ ա-
նողք ըլլալ նաև բարեկամներու նկատմամբ, ո-
րոնք կը յանդգնին աննպաստ մեկնութիւն տալու
մեր դժուարամարտ անաչառութեան, դուցէ թեթե-
ւութեամբ: Հոգ չէ: Երբ ինչձը հանդարտ է,
զիսէ արհամարհոտ նայուածքով մը փոխարինել
փտուն զղայումները և ստորին դաղափարները:

Անտանիք մ'ունինք, ուր ծնողական խանդա-

դատաբեք կը վայելենք և զոր մարմնովին կը սիրենք : Կայ սակայն ուրիշ ընտանիք մ'ալ, որ մեր ազգն է, այսինքն մարդկային ընդհանուր գերդաստանին մէկ ճիւղը, զոր ոչ նուազ կը սիրենք և առ որ ունեցած մեր ամէն պարտքը կուզենք ճանչնալ և կատարել, և ոչ թէ՛ առաթուռ կոխել յանուն առաջին ընտանեաց :

Կոյնպէս ալ ինչպէս ամէն ազնիւ զգացումս ները, նոյնպէս բարեկամութիւնը կը յարգենք, բայց ասոր վերօքը կայ ուրիշ զգացում մ'ալ, որու առարկան հանրութեան շահն է, և զորն որ չենք կրնար ենթարկել մասնաւոր զգացումներու : Կրնայինք ենթարկել, եթէ շողքորթելու արհեստը ծանօթ ըլլար մեզ : Ատելի է մեզ շողքորթին ալ, շողքորթութիւնն ալ :

Մեր այս ամէն ըսածը երեակայական պատճառներ մ'է նիւթապէս ապրողներու համար : Բայց բարոյական կեանքի յարգը և պիտոյքը ճանցողներու համար ճշմարտութիւն մ'է այն :

Կարծեմք թէ բաւական հասկացոյցինք ինչ որ ըսել ուզեցինք կասկածոտներու կամ իրենց խղճէն տանջուող պարտազանցներու . . . :

Ախինք ուրեմն հիմա աղջկանց դպրոցի հարցաքննութեանց վրայ մեր կարծիքը յայտնելու :

Ազգային սնտուկը երկու սեփին կրթութեան համար տարուէ տարի պզտի դումար մը կը վատնէ : Պզտի կըսենք, պատճառը ամէնուն յայտնի է : Սակայն աղջկային սնտուկը տուածին փոխարէն ինչ կընդունի : Ահա այս դիտաւրու համար ներկայ դնուելու է քննութիւններու : Մենք ալ ներկայ յայտնեմք և տեսանք աղջկային սնտուկին իւր ըրած ծախսոց համար ընդունած փոխարէնը :

Հինգ դասի աշակերտուհիներ կրնայ ըսուիլ թէ անաշու քննութեան մը մաղէ անցան :

Հայերէնի մէջ քննուեցան առաջին և երկրորդ դասու աշակերտուհիք :

Ֆրանսերէնի մէջ քննուողներն են առաջին, երկրորդ և երրորդ դասերը :

Հարցաքննութեան նիւթերն էին ինչ որ անցեալ տարի էին :

Կոր ուսում մը չտեսանք որ յիշենք :

Հայերէն երկրորդ դասու աշակերտուհիք ոչ այնչափ յառաջադէմ են, քանի որ վերլուծութեան և շարադրութեան մը կրնայ նշմարուիլ յառաջագիմութիւնը : Կըսուի թէ տարուան մը մէջ այս դասը հազիւ հազ համաձայնութեան տաւ և հինգ թերթ սորված է. որո՞ւ է յանցանքը . . . :

Առաջին դասու աշակերտուհիք ընդհանրապէս

դոհացոյցիչ կերպով վերլուծեցին Եղիշէն, նաև զրաբառի թարգմանելով յետագայ աշխարհաբար, զոր հոն տուինք՝ մասնաւորապէս մեր նպատակը յայտնելու համար :

« Եթէ որ և իցէ մետաղի մը իրական արժէքը « բովի մը մէջ ձուլուելէն ետքը կրնայ ճանցուել « իւր, աշակերտի մ'ալ տարեկան աշխատութեանց « արդիւնքը քննութեան մաղէն անցնելէն ետք « կրնայ որոշուիլ : Վարժարան մը, նա մասնաւոր « աղջկանց վարժարան մը բարոյական պարտէզ մ'է « ուր ամէնէն ընտիր ծաղիկներ կրնան արտաբերել « ըիւր, եթէ չպակսին այն միջոցները որոնք կրնան « այս պարտէզի հողին արգաւանդութիւն տալ « Այս միջոցներուն մէկը և զույցէ ամէնէն զլիւս « լորը քննութիւնն է, որն որ երբ անաշու « թեամբ կըլլայ, ամէն մէկ աշակերտուհիի յառա « ջագիմական աստիճանը կը դտնէ, և եթէ կը « վարձատրէ զանոնք՝ որք յարատուութեամբ օգուտ « քաղած են վարժապետի մը տուած օգտաւէտ դա « սերէն, կը պախարակէ նաև որոնք որ առանց « բան մը սորվելու իրենց ժամանակը կորուսած են » :

Առաջին դասը երկու տարիէ 'ի վեր քերականութիւնը աւարտած և ճարտասանութիւն ալ կարգաւ սկսած է, ուստի եթէ ցաւեցանք աշակերտուհեաց դէթ մեծադոյն մասը անսխալ այս աշխարհաբար զրաբառի դարձունել չկարենալուն, ոչ նուազ ուրախութիւն զգացինք երբ տեսանք թէ դրեթէ անսխալ թարգմանեցին զայն անոնց երկուքը որոնց անունները արժան կը համարենք յիշատակել հոս 'ի խրախոյս այլոց, և որոնք են .

Օրիորդ Կիւլգատըն Յովհաննէսեան

Մարիամ Պ. Վարժապետեան

Ինչպէս թարգմանութեան նոյնպէս վերլուծութեան մէջ ամէնէն յառաջադէմներն են ասոնք : Դասատուին աշխատած ըլլալը կապացոյցուի ասոնց յառաջագիմութեան, սակայն տրամաբանութեան առաջ ճարտասանութիւն դաս տալը անօգուտ տեղը յիշողութիւնը բեռնաւորել է, ըստ սրում ճարտասանելէ առաջ պէտք է դատումով խօսիլ այսինքն տրամաբանել :

Ֆրանսերէնի մէջ ընդհանրապէս դոհացոյցիչ է տեսնուած արդիւնքը, և դասատուն սրտի մտօք աշխատած է արդէն-ցածը նաև հաւցնելու :

Ֆրանսերէնի առաջին դասուն մէջ ամէնէն յառաջադէմ երկու աշակերտուհիք կան, որք են .

Օրիորդ Մարիամ Ճերմակեան

Կիւլտ Բաբազեան

Երկրորդ դասու մէջ յառաջագէմն է

Օրիւորդ Եւրպիս Օհանեան

Ուրիշ աշակերտութիւններու յառաջագիմութեան աստիճանը խմանալ ուղղողները կրնան մօտերս հըրատարակուելիք յայտարար ցուցակին դիմելու. մենք միայն հինգ անուն նշանակելով կը բաւակա. նանք, ըստ որում իրենց ուսումնական արժէքը ուրիշներուն ունեցածէն բարձրագոյն է և վարձա. տրութեան արժանի:

Հատ ազգայինք կը զարմանան թէ ինչու Օհանեան միշտ զժողովութիւն կը ցուցնէ Իզմիրի դպրոցաց և գանոնք կը նշանակէ տարաբնակ ազգա. յիններու առջև: Կը պատասխանենք. Եթէ Իզմիրի երկու սեփն դպրոցները համեմատուին ուրիշ ազգային դպրոցներու հետ, զժողովութիւն իրաւունք չունինք, իսկ եթէ օտար ազգերու դպրոցներու հետ համեմատենք, անատեն ոչ միայն զժողովութիւն այլ նաև յանդիմանելու պարտք և իրաւունք ու. նինք:

Օհանեանի Հայ հասարակութիւնը նպատաւոր դիրք և միջոցներ ունի կրթութիւն տալու մասին. ուստի երբ իւր դպրոցները փոխանակ լաւագոյննե. բու նմանելու, ստորիններու ամլութեամբը կիսատ ուսումնականներ կամ լեզուազար թութակներ ար. տադրելէ չդադրիր, դառնաբար կը գանդատինք և կը բողբենք:

Այս ամլութեան պատճառներէն մէկն ալ ծը. նողաց դատապարտելի անհոգութիւնն է, որոնք ի. բնեց զաւակը դպրոց կը զրկեն ապաստանարան զըր. կել կարծելով: Վկայ են մեր ըսածին այն մայրե. բը, որոնք այս տարի զրեթէ ամենքն ալ չուղեցին ներկայ գտնուիլ իրենց աղջկանց քննութեան, մինչդեռ մասնաւորապէս հրաւիրուած էին դպրոցին անուլութեան կողմէն: Ապասելով առ այժմ որ ժա. մանակը քիչ մը զգացում և սթափում տայ այս տեսակ թմրած մայրերու, շարունակենք մեր գիտո. ղութիւնները Հոփսիմեանց վարժարանի վրայ, և աշխատինք ընդհանուր ու որոշ կարծիք մը յայտ. նել որոնք որ կուղեն անոր իրական վիճակը ճանչնալ:

Արդ կը հաստատենք թէ այս վարժարանը յառաջագէմն է ու միանգամայն չէ:

— Ինչպէս.

— Ահաւասիկ մեկնութիւնը.

Յառաջագիմութիւն ըսելով եթէ կիմանաս աշակերտութիւններուն շատ բան սորվիլը և նշա. նաւ հարցումներու ճիշդ պատասխան տալերին, անատեն խոստովանելու թէ յառաջագէմն է դպրո.

ցը: Իսկ եթէ ինծի հետ կը հաւանիս թէ իւրա. քանչիւր աշակերտութիւն տուած կրթութենէ կը հասկցուի յառաջագիմութիւնը, անատեն խոստովա. նելու է թէ ինչպէս շատ Հայ դպրոցներու, նոյն. պէս ասոր մէջ յառաջագիմութիւն չկայ, կամ թէ եղածը քիչ բան մ'է:

— Ինչ է դպրոց յաճախելու նպատակը.

— Կրթութիւն.

— Կրթութիւնը ինչպէս կառնուի հոն.

— Հասկալով, և ոչ թէ յիշողութիւնները զուր տեղը բեռնաւորելով: Աղջիկները միաքի և սրտի, այսինքն իմացական և բարոյական կրթու. թիւն առնելու համար կը յաճախեն դպրոց, և ո. ղովհետեւ մտական կրթութիւնը նպատակաւ դադա. փարներու թուոյն, և բարոյական կրթութիւնն ալ ընդունուած տպաւորութիւններու հետեւութեան մէջ կը կայանայ (1), աշխատէ հասկնալու թէ իւ. րաքանչիւր աղջիկ ինչ և քանի դաղափար ըմբռն. է, նաև ինչ և քանի բարոյական դասեր առած և սրտին մէջ դրոշմած է:

Գաղափար ստանալու համար կարգաւ և կարգացածը զննելու է: Տեսականին հետ նաև գործնականը ուսանելու է:

Կրնանք ըսել թէ շատերուն առած դասերը աւելի տեսական են քան թէ գործնական, ուստի Հայերէնի յարդի դասատուին պարտքն է սակաւ ինչ փոխել իւր ուսուցման ոճը:

Այս նիւթի վրայ երկարօրէն կը խօսինք մեր Ձայն Եւրպիսի վերնագրով շարունակելի յօդուածներուն մէկուն մէջ:

Երկու գլխաւոր պակսութիւն ևս կը նշմարուի Հոփսիմեանց վարժարանին մէջ: Թուարանութեան և ձեռագործութեան մասնաւոր ու կանոնաւոր դա. ստուներու տարակայութիւնն է այս պակսութիւնը, որու վրայ կը հրաւիրենք հոգարարութեան ուշա. դրութիւնը: Տնտեսագիտութեան գլխաւոր տար. րերուն երկուքն ալ հաշուել և կարելն է աղջիկի մը համար: Կը լսենք թէ Թաղական Խորհրդոյ Ա. տեսնապետ Սեփապետի Ս. Յակոբ Աղա Սպար. գալըեանը ամիսի մը չափ յառաջ Սեփապետի վարժարանի մէջ ըսած է.

“Ազգային պաշտօնի յանձնառու ըլլալու

1. L'éducation de l'intelligence consiste dans le nombre des idées acquises. L'éducation morale, dans le résultat des impressions reçues.
A. MARTIN.

միակ պատճառն է դպրոցներուն յառաջագիմուն-
թեանը հսկելը՝:

Այս խօսքը պատիւ կը բերէ իրեն. ուստի
հոգաբարձութիւնը կրնայ օգուտ քաղել այսպիսի
ազդասիրական տրամադրութենէ մը և խնդրել ա-
նորմէ որ հաճի թաղական Խորհրդոյ Մեծապատիւ
անդամոց հետ ընել ինչ որ կը պահանջէ Հոփ-
սիմեանց վարժարանին բարոյական և նիւթական
վիճակը:

ՀԱՅ ԶՕԻՆԸ .

Պօլսոյ կրօնամուկ հայ օրագիրը՝ որ մեռած
սկզբունքներու և դադարներու յետին ապաստա-
նորանն է, իւր 24րդ թուոյն մէջ Վիլհելմ Հիւ-
նի Գառնի վերնագրով յօդուած մը հրատարակած է,
որը Արքայամ Դօմէյի արքանեակը այլանդակօրէն
կը յանդգնի մեզ նախատելու, և զորն որ կարդա-
լու ատեն չկրցանք զսպել մեր խնդուկը: Անիկա
զուր տեղը կը ջանայ կրօնական վէճի մ'ասպարէզ
հրաւիրել մեզի: Գառնի սովորութիւն ունի կրօ-
նամուկութիւնը ապտակել ազատութեան ձեռքով, և
սրտադին արհամարհել որոնք որ յանուն անձնա-
կան շահու կամաւ կը համակուին այս հիւանդու-
թեամբ, որ տեսակ մը յիմարութիւն է:

Հայ Զօինը, այն օրէ 'ի վեր ուր իւր ինչ
սկզբունքի և ինչ դրական արժէքի տէր ըլլալը
յայտնեցինք ուրիշներու պէս, իրեն զբօսանք մը
կը համարէ մեր թերթին անունը իրենին մէջ քաշ-
քշել, ծամծմել և արատելու ջանալ՝ կեղծ ձեւ-
ով և անհիմն ու կարուկ տուարկութիւններով: Իւր
նպատակն է հայ թերթերը ստիպել որ իւր վրայ
խօսին, աղէկ կամ՝ դէշ, հոյ չէ: Համբաւի սի-
րահար է անիկա, և եթէ առաքինութեամբ ան-
կարող է անուն վաստկելու, դէթ իբր Նրոստրատ
կը փափաքի համբաւ տալու իւր անշուք անուան և
անստոյգ ու չինձու տաղանդաւորութեանը:

Գիտէինք այս, և կամք ըրած էինք և ոչ իսկ
իւր անունը յիշել: Բայց մեր այս հակառակորդը
խելօք կենալ չգիտեր. ուստի այս անգամ ալ
մասնաւորապէս Գառնի վրայ կը յարձակի իւր հա-
մամտներէն և պաշտօնակիցներէն մէկ կամ երկու-
քը համոզելու համար թէ անոր խմբագիրը Հիւ-
նիոյն դրուածքը չհասկնար: Արդէն գիտէինք թէ
այդ Զօինը դարուս հայ զաղղիագիտաց առաջնոր-
դը և լեզուադիտութեան Աղիւլէսն է: Իւր թան-
դարանը կը հաստատէ մեր ըսածը . . . :

Արսուի թէ Հեղտորը մեղքընող քանցը իւր
ուժեղութիւնը կը պարտաւորէր այն վայրենի զա-
ղաններու ծուծերուն, որով սնած էր զանիկա Հի-
րօն յուշկապարիկը:

Արեւայ թէ մտքի ազատութեան հակառակորդն
ալ Քրանսէրէնի և յիսուականութեան մէջ իւր
ըրած յառաջագիմութիւնը կը պարտաւորի Դան-
յի, Կինօթի, Լանկլիւիէօյի և Քրեթոնի ուղեղ-
ներուն զորս սուրբ Լօյօլայի խնամատարութեամբը
մարսած է իւր մտքին մէջ: Փափաքելի էր դիտնալ
նաե թէ Հայերէնը որմէ՞ սորված է անիկա, ըստ
որում՝ անուրանալի է թէ Նզնիկի, Նզնիշի և ու-
րիշ մատենագիրներու յղկուն ոճովը և անոնց լե-
զուային անուշութիւններովը Նշաւիկը կը զեղու և
իւր ընթերցողաց բերանի ջուրերը հոսել կուտայ:
Ասկէ կը հետեի թէ անիկա ոչ միայն զաղղիա-
բան այլ նաե հայկաբան մ'է:

Չարմանալին այն է որ այս մարդը երբեմն
համեստութիւն ալ կը ծախէ, և բարբրու պէս
անսխալելի չըլլալը յայտնելու համար շատ անգամ
իւր դրութեանց մէջ կը սխալի, և իւր միականի
հետեորդներուն կարծել կուտայ թէ ինք ոչ հա-
յերէն գիտէ աղէկ և ոչ ալ Քրանսէրէն: Զկար-
ծուի թէ զըպարտութիւն մ'է մեր առարկութիւնը:
Օրինակի աղաղաւ Նշաւիկը իւր 24րդ թուոյն մէջ,
երես 192, Մասայի և Մասիի անարկելու առ-
թիւ կըսէ. «Այս թերթերը կարդացողները ա-
պերէն ինքնի պէս կը լլան»:

Հարցոր թէ որ մատենագրական հանքէն է
լած է ապերէն ինքն խօսքը: Եթէ դորձ չունիս
խառնէ բառարանները, մատենագրութիւնները,
որպէս զի հասկնաս թէ ուր դրուած է և ինչ կը
նշանակէ այն, սակայն ապահով եղիք թէ խօսու-
ղին երեւակայութեանը խորհրուն մէկուն մէջ միայն
պիտի կրնաս գտնել այսպիսի անհեղեղ ասութիւն
մը: Իսկ մենք առ այժմ՝ սա կըսենք թէ Հայ Զօ-
ինը հայերէն չգիտեր, և զըպարտութիւն ըրած
չըլլալու համար՝ իբր ապացոյց մեր ըսածին՝ յա-
ռաջ կը բերենք իւր չղիտենք որ ապերէն ինքն (1)
ԱՄԳԵՐԻՆ ԻՑՆԵԼ խօսքը, ըստ որում այս ոճը ֆը-
րանսերէն *tomber des nues* ի թարգմանութիւնն
է. *խալիլ* է այս և կը նշանակէ շատ զարմա-
նալ, *և. . . .*:

1. Cet homme est tombé des nues. Կը
նշանակէ այս մարդը մէկու մը քանցի և յայտնի
ինչպէս որ Նշաւիկն ապերէն ինքն ալ որ և է
մէկու մը ծանօթ չէ:

Կերևայ թէ Հայ Ղօթիւ մեր իրեն տուած խրատին հետեւելով սկսեր է ինքն ալ ապստամբել բառարաններու դէմ և սրբադրել Պէշքէլի և Հայր Ս. Լ. Կիւսեանի բառգիրքերը : Կը գովենք անոր այս ընթացքը, այլ կուզենք երկրորդ խրատ մ'ալ տալ, որ է « ապստամբելու ժամանակ խորհրդակցիլ իւր բանաւորութեան հետ, և անկէ հրաման առնուլ ապստամբելու, և ոչ թէ իւր խելքին փշածը ընել » : Եթէ չուզէ հետեւիլ մեր այս խրատին, գուցէ օր մ'ալ հանգիպի *Le diable bat sa femme* Կալէֆօնի և զայն « Սարսառն իւր կնիւն Եւ ծեծէ » թարգմանելով դարձեալ իւր Ֆրանսերէն չղիւնալը ապացուցանէ :

Ըրդարև մեր դուծը կը շարժէ այս ինքնակող դադղիաբանը, երբ Ռասինի արիւնը իւր երակներուն մէջ շրջաբերիլ կը կարծէ, երբ Պուլլոյի գիմակը առնուլ կերպէ, երբ փոխանակ իւր աչքին գերանը տեսնելու ուրիշներու աչքին մէջ չիւղ նշմարել կուզէ :

Տաղանդ աննման, միտք կորովաբիբ, որն որ Բապլէի չափ արժէք չունենալը կը մօռնայ, և 'ի հեռուաւ իւր հակառակորդը Սիլվայի մատնուած կարծելով՝ զանիկա ազատելու ուզելու տտեն իւր անջիւղ ոտքերը կը սայթաղին, և Գարիբոլի մէջ՝ դահաճիժելով հեղնասէրներու ծիծաղը կը շարժէ :

Բայց աւելի զարմանալին կայ : Մեր ողորմելի Պուլլոն սկսեր է նաև Հիւկոյի անունը իւր բերանը առնուլ : Ուստի այս երեւելի բանաստեղծին Բրիտոսի համար *immense aurore* ըստ իւր դադղիաբանութեան մեկնելով կը հարցնէ մեզ թէ ինչու ինքն արդեօք Հիւկոյին այս կարծիքը :

Գիտէինք արդէն թէ մեր դադղիաբան Ղօթիւն դէպ 'ի տէգարթեան վերնադաւառները բարձրանալ և հոն փիլիսոփայական իրարանցում մը, ինչ կըսեմ, յեղաշրջում մը հանել կուզէ. ասոր ըսելիք չկայ, քանի որ անհատ մը (*atome*) ելեր է լեռները սարսելու : Սակայն չէինք գիտեր տալիսին թէ մեր Բաբելոն դէպ 'ի Բարնասի լեռն ալ սաւառնելու և Լպողոսի անհանդստութիւն տալու համար թևեր ունի : Փնոք որ այս օրերու ալ հասանք, ալ այսուհետև անկարելի է չխոստովանիլ թէ Հայերուն համար Վառձապուհի դարն է ներկայ դարս :

Մեր Բաբելոն դէպ 'ի օդ թռչելու համար թևեր ունենալուն կուրախանք. և ինչու չունենալու է. միթէ Բաբելոններու համար ողորմելի կօշկակարներ կը պակսին . . . :

Երևալէ Հիւկոյին ո՛վ ըլլալը և ինչ ըլլալը չգիտեր, և *immense aurore* ին առթիւ անոր խղճին ծալքերը բանալ կարծելով կը յանդդոնի նաև մեր խղճին տեսակը. դոյնը, կշիւը և ձևը հասկնալու փորձ ընել : Տասնեկոններորդ դարու մէջ հաւատաքննութեան պաշտօնը ուսկի՞ առած է արդեօք կըրօնամոլ թերթը : Եթէ Սուրբ Լօյօլայէն ինքնապիւր կոնդակ մը կայ իւր ձեռքը, թո՛ղ երևան հանէ : Հիւկոն զԲրիտոս *immense aurore* կամ *soleil* կանուանէ եղեր, Դաւիթ ալ այս ածականը կընդունի կամ կը մերժէ եղեր, Հայ Ղօթիւն ինչ միթէ Հոռոմի մէջ ենք թէ Սպանիայի մէջ :

Ենթադրելով սակայն թէ Հիւկոն Բընանի դադղիաբանից ըլլայ, միթէ այսպիսի համամոտութիւն մը կընայ անընդունելի ընել անոր առջ և սածնները : Եթէ Հիւկօ ամէնէ առաջ ըսած ըլլար թէ պատիւը հարստութիւններու առաջինն է, և եթէ Դաւիթ ալ զայն յիշելու ըլլար, միթէ պիտի մերժուէր այս ճշմարտութիւնը : Որովհետև Բօպլէսի ֆանաթիզոս յեղափոխական և Բընաններու համամիտ է, միթէ փիլիսոփայութիւնը, այն՝ որու անունը միայն լսելի եղած է հայ կրիտիկոսին ակունջին, կը մերժէ՞ անոր յայտնած սա ճշմարտութիւնը .

« Le devoir a pour sanction suprême l'immortalité de l'âme et la justice divine. »

Իզմիրի քահանաները Երևալէ քահանայ բարեկամացը տեսակէն չին որ Ս. վարժարանի աշակերտները զգուշացնեն մեր հիւկօեան դադղիաբաններէն : Պարծելով կըսենք թէ Ս. վարժարանի յառաջագէմ աշակերտները անդրալեռնականութեան անողոք թշնամի են, և արդէն ոչ միայն Հիւկօի, այլ նաև ուրիշ հեղինակներու տեսիլներով ու ըսկզբունքներով սնանելու վրայ են՝ ապագային մէջ մտքի և խղճի ազատուիչ շահատակներ ըլլալու համար :

Հայ Ղօթիւն թող այս անդամ ալ իւր դասը առնու մեղմէ, և եթէ կուզէ թող շարունակէ իւր տղայական յարձակումները մեղի դէմ, թող առաքինութեան մոլութեան կերպարանք տալու աշխատի, նաև Հիւկոյի և ասոր նման Եւրոպայի երեւելի հեղինակները բամբասելով : Մեզի համար բաւական կը համարինք Վօլթերի յետադայ տողերով վերջին անգամ մ'ալ ապտակել Երևալէ և զայն գուցէ յախտեան արհամարհելու ուխտ գնել :

Un pédant sans honneur, à Bicêtre échappé,
S'il a du bel esprit la jalouse manie,
Intrigue, parle, écrit, dénonce, calomnie,
En vices odieux travestit les vertus.

ԱՂԱԿԱՆԵՐՈՒ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ՔԱՆԻ ՄԸ

ԿԱՐԵՒՈՐ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

On doit inculquer à chaque moment dans la tête d'une jeune fille qu'elle est destinée à faire le bonheur d'un jeune homme; son genre d'éducation doit être de lui en faire connaître les moyens, de lui en inspirer le goût en y attachant sa gloire.

Mme BERNIER.

Discours sur l'éducation des femmes.

Ամուսնութիւնը կամրաստանութի իբր պատճառ այն չարեաց, զորս նախապէս հրատարակուած յօդուածի մը մէջ յիշեցինք: Անիրաւ է այս ամբաստանութիւնը, ըստ որում ամուսնութիւնը ըստ ինքեան բարի է. մեր տուած դաստիարակութիւնը միայն յոռի է. ուստի ով որ ուղղելու ըլլայ այս դաստիարակութիւնը, ամուսնութիւնը վերահաստատած կըլլայ: Ինչ ընելու կը պարտաւորինք ուրեմն. — Պարզ բան մը, զոր տակաւին չփօրձեցինք սակայն, այսինքն մեր մանկութեան ժամանակէն սկսելով սովորիլ այն ամէն խորհրածութիւններու, այն ամէն զգացումներու որոնք մեր կեանքը պիտի գրաւեն! Մանաւանդ թէ կուզէի նորաւոր աղջիկներու ուշագրութիւնը իրենց ամուսինը ընտրելու խնդրին վրայ հաստատել, այս ընտրութեան համար դաստիարակել զանոնք և ճշմարիտ սիրոյ նշանները իրապէս տպաւորել անոնց սրտին մէջ, որպէս զի գիւրդութեամբ մը չը կարենայ խաբել զանոնք ինչ որ սիրոյ արտաքին երևոյթն է:

Միթէ սիրելու համար ստեղծուած չէն անոնք, այս երջանկութիւնը պէտք չէ որ անոնց ամբողջ կենացը վրայ տարածուի. միթէ այս չէ անոնց իշխանութիւնը ու միանգամայն զօրութիւնը ու ճակատագիրը: Այլ սակայն ընտանիքներու մէջ տակաւին մտայուն է այն վանական հին նախապաշարումը որու առջև սէրը զարշէլ յանցանք մը կը համարուի. մայրը իւր զաւակաց առջև կը մոռնայ այն վտանգները, որոնցմով այս անձուկ դաստիարակութիւնը կը պաշարէ զանոնք, կը մոռնայ այն պարտքը որ անոնց տղիտութենէ կը ծնանի, նաև այն տկարութիւնները, որոնք նոյն պատրանքէն յառաջ կուղան:

Նորաւոր աղջիկներու սիրտը ճշմարիտ սիրոյ համար բանալը զանոնք սպառազինել է այն ապականակիւր կրից դէմ, որոնք սիրոյ անունը կը յափշտակեն: Այսպիսի դաստիարակութեան մը առաւելութիւնը կրկին է, ըստ որում սրտին սիրակիւր կարողութիւնները բորբոքելով և կերպիւ իւր զգայարանաց յիմարական կիրքը կը հաշմնայ:

Քննէ՛ նորաւոր աղջիկի մ'առաջին ընտրութիւնը: Իւր սիրականին յատկութեանցը մէջ, որոնք հաճելի են իրեն, չկայ այնպիսի յատկութիւն մը որ էրկիկ մը յարմարի, և ստուգիւ այդ աղջիկը իւր սիրած երիտասարդին մի միայն զիմաց գեղութիւնը կամ զուրկէ զգեստներուն վայելչութիւնը կը տեսնէ (1):

Միթէ այս բոլորովին չնդատապարտեր մեր դաստիարակութեան դրութիւնները: Վախնալով թէ կարի յոյժ կը յուզենք սիրտը, չենք ուզեր կիններուն ցուցունել ինչ որ սիրոյ արժանի է. կը թողունք որ սնոտի իրերու վրայ կայանայ գեղեցիկին զգացումը, զոր ունին անոնք, դուրսի կողմը հաճելի է անոնց, իսկ ներքին կողմը անձանց, ամուսնանալէ վեց ամիս ետք երբ կը փնտռեն իրենց քով այն զմայլելի երիտասարդը որուն ներկայութեամբը արբշիւ էին, կարի շատ կը զարմանան անսնելով թէ այն երիտասարդը ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ անամս մը կամ յիմար մը: Ահա ինչ որ ընկերական մարդերը հանրաբար կանուանեն սիրայօր ամուսնութիւններ:

Ստոյգ է թէ բարուց արդի վիճակին մէջ նորաւոր աղջիկները խիստ քիչ անգամ ինքնին ընտրութիւն մ'ընելու արածնութիւն ունին, և անոնց երեւակայութեան զբաղումն է ոչ թէ երկիւր, այլ ամուսնութիւնը: Ուսկէ կը հետեւի թէ աղջիկներու մեծագոյն մասին մտքին մէջ նպատակ եղած է աւելի ամուսնութեանը քան թէ երկիւր և ասոր ինչպէս ըլլալը:

Նոնողքն ալ կուզեն որ ունենան փեսաներու հետ կարգեն իրենց աղջիկը: Հարս ու փեսայի նպատակն է, կըսեն անոնք, ապահովել իրենց զաւակաց սպազան, և այս միտքով ամուսնութիւնը կը կարգադրեն իբր առեւտրական գործ մը, իբր այնպիսի բան մը որ ընկերական կայութիւն մը կուտայ ամուսնացողներու, մոռնալով թէ այն նաև

1. Փառք Աստուծոյ, նոյն աղջիկները քրանսուկներու չափ ապուշ չեն. իրենց սիրած երիտասարդին նաև քաղն ալ կուզեն տեսնել, սակաւ ինչ մտքի և սրտի աղ սրտութիւնն ալ պահանջելով. . . . Ծ. Ա.

այնպիսի բան մ'է որ կրնայ ընտանիքի մէջ երա-
նութիւն կամ ապերանոթիւն տալու : Այսպէս
ահա մեր յիմարական իմաստութեամբը վերջապէս
ամուսնութեան սէրը ջնջեցինք . զայն առետրական
ռազմականութեան մը նմանեցուցինք . ուր աղջիկները
իշխանութիւն մը ծախու կառնուն , իշխանութիւն
իրենց տան ծախքը կարգադրելու , մինակ դուրս
էլնելու և բոլորաթիւնին փնտռելու իրենց սրտին
այն կէսը , այն հոյակապ էակը , զոր նորասիրու-
թիւնը կերակրէ և զորն որ երիտասարդութիւնը
կուգէ վայելել : Աստորում մեր տուած կրթութիւնը
թէև կրնայ խաբել մեր սրտի յօծարութիւնները ,
սակայն չկրնար սպաննել զանոնք . մարդս և կինը
մի և նոյն էակն է , զոր բնութիւնը անդիմադրելի
կերպով կը ձգտի սիրով միաւորելու :

Աղջկանց կրթութեան արդի դրութիւնը (4)
պատրանք մ'է ուրեմն : Այս դրութեան համամաս-
նական հայրական տունէն կը հեռանայ և երկին
տունը կը փոխադրուի : Չարմանալի դաստիարա-
կութիւն , որու միակ նպատակն է ուրիշի մը վրայ
թողուլ մեր անդգուշութեանց ծանր բեռը :

Այս իրերու արդի վիճակին մէջ աղջիկները՝
փորձառութիւն չունենալու պատճառաւ՝ չեն կրը-
նար ընտրութիւն մ'ընել , և ծնողաց ընտրութիւ-
նըն ալ գրեթէ միշտ դէշ է՝ յիշողութիւն չունե-
նալու պատճառաւ :

Արդի չարեաց մէջ տեղը կը դառնանք , ա-
ռանց ունենալու աղէկութեան որ և է հնարաւորու-
թիւն մը :

Այսպիսի աւաղելի կայութենէ մը ազատելու
համար միայն մէկ միջոց կայ , որ է աղջիկներու ա-
ւելի ազատութիւն ու միանգամայն աւելի լոյս տալ :
Կուգէի մարդկային ամէն կատարելութեանց տես-
լական կազապար մը քանդակել անոնց հոգիին
վրայ՝ իրենց յօծարութիւնները այս կազապարին
որոշումներուն հնազանդեցնել սորվեցընելով :

Աղջիկներուն կէս-դերութիւնը ջնջելովս զա-
նոնք պիտի սովորեցնեմ կռթնելու նոյն խի իրենց
զօրութեանց վրայ որոնք կարծուածէն շատ աւելի
հարկաւոր են իրենց տաքինութեանցը . նաև ա-
նոնց սրտին մէջ բարոյական գեղեցկութեան բնա-
ծին զգացումը բարդաւաճելով՝ զանոնք կրնամ
սովորեցունել ամէն տեղ նոյն բարոյական գեղեցկիւր
փնտռելու , կամ՝ լաւ ևս է ըսել՝ ամէն բանէ
չայն նախապատիւ համարելու :

Անկէ ետք ալ մի վախնար սիրոյ վտանգէն .
այս բոցը որ կը լափէ , ալ ոչ այլ ինչ է բայց
եթէ լոյս և կեանք տուող բոց մը :

Ատքը պիտի դիտանք թէ ինչպէս պէտք է
բարդաւաճել գեղեցկին զգացումը , որ բարոյա-
կան դաստիարակութեան զօրաւոր զսպանակն է :
Բարդաւաճել (développer) կըսեմ , ըստ որում
զգացումը արդէն ունինք . նորաւի երկասարգին
փափաքները անով կը գունաւորին . անիկա իւր խա-
ղերուն և բարեկամութեանց մէջ անով միայն կե-
րեակայէ այնպիսի իրեր որոնց և ոչ մէկուն կաղա-
պարը տեսած է :

Գեղեցկին զգացումն է որ բանաստեղծը
և պատկերահայնը կուսանի ըմբռնել բնութիւնը
իւր ամէնէն սրտառուչ և ամէնէն կենդանի արտա-
յայտութեանցը մէջ . վերջապէս անով է որ մանուկը
Պլուտարքոսը կարգալու առեն դիպաղնական կեան-
քի ասպարէզը կը փոխադրուի , երբ անիկա իւր
մօրը գիրէն հաղի հալ փախած կարհամարհէ ո-
ճիւրը որ զահեր կուտայ , և կը պաշտէ առաքինու-
թիւնը որ մահ կընծայէ : Մի ջնջեր անոր այս
հեղեկիւր վեհ զգացումները , վասն զի ասոնք ա-
մէնքն իւր զէպ 'ի առաքինութիւն կը ձգարին . ա-
նորոշ կատարելութիւններու ճամբայ են անոնք ,
ուր միայն կրնանք սորվեցունել թէ ինչպէս պէտք
է հոգեւորել սէրը , ինչպէս նաև շահանդու-
թեան կեղեկէն ազատել մեր ամէն անձնուիրու-
թիւնները :

ԻՄԵ-ՄԱՐԹԷՆ

ԼԷ ՄԻՋԵՐԱՊԼԷ

ՄԱՍԻ ԵՐԿՐՈՐԴ . ԳՕԶԷԹ

Պանկէնի եղած խառնած կարգաւորմը .

(ՏԵ՛ ԻԷ- 85)

Աղթելու կերպերուն ամէնք ալ աղէկ են ,
եթէ անկեղծ ըլլալու ըլլան : Գիրքդ հակառակ
կողմը դարձուր , և անհունութեան մէջ մտիւր :

Գիտենք թէ փիլիսոփայութիւն մը կայ որ կու-
րանայ անհունութիւնը . ուրիշ փիլիսոփայութիւն
մ'ալ կայ , որ ախտաբանութեանց կարգը դասուած
է և որն որ կուրանայ արեգակը : Այս փիլիսոփա-
յութիւնը կանուանի կուրութիւն :

Անդունիլ իբր աղբիւր ճամբարութեան զգա-

1. Այս դրութենէ ոչ նուազ յոռի է մերին ալ :

յարանք մը զոր մարդս չունի, կը նմանի կոյրի մը ունեցած վստահութեանը:

Աւելի հետաքրքրականը այն է որ առ խաբ, խափս քայլող այս փիլիսոփայութիւնը զՎստուած տեսնող փիլիսոփայութեան տոջն մեծամտութիւն, բարձրութիւն և կարեկցութիւն ունենալ կը ձևաւնայ: Արժեքն թէ խլուրդ մը կը պօսայ. “Իրենց արեգակովը գութս կը շարժեն”:

Գիտենք թէ երեւելի և զօրաւոր անաստուածներ կան: Ասոնք երբ նոյն իսկ իրենց զօրութեամբ բը՛ի ներքուստ ճշմարտութեան կը վերածին, անաստուած ըլլալուն իրենք ալ ապահով չեն:

Գրեթէ բացայայտութեան տարբերութեան վրայ է խնդիրը, և եթէ որ և է պատճառաւ Աստուծոյ չհաւատանալ, անոր էութիւնը կապացուցանեն իրենց մտքին վստահութեամբը:

Ար բարեկենք զանոնք իբր փիլիսոփաներ, այլ անողորմաբար կը նշանակենք իրենց փիլիսոփայութեան ինչ արժէք ունենալը: Հարունակենք:

Աւելի զարմանալին է բառերով շատանալու դիւրութիւնը: Հիւսիսային մեթաֆիզիկական դըպրոց մը, որ սակաւ ինչ միդով պատուած է, Չօրութիւն բառը Ասմբ բառին անդ դնելով կարծեց յեղաշրջում մ’ընել մարդկային մտքին մէջ:

Տունկը կաճի ըսելու անդ, տունկը կը կամի ըսելը իրօք արդիւնաւոր կըլլար, եթէ ըսէինք նաև. Տիեզերքը կը կամի: Ինչո՞ւ. վասն զի անկէ սա հետեւութիւնը կելնէր. Տունկը կը կամի, ուրեմն ինքնութիւն մ’ունի այն. տիեզերքը կը կամի, ուրեմն Վստուած մ’ունի:

Իսկ մեզի համար, թէև այս դըպրոցին հակառակորդ ըլլալովքիս հանդերձ կանխաբան մը չենք մերժեր, տունկի մը կամք ունենալը, զոր այն դըպրոցը կընդունի, աւելի անընդունելի է քան թէ տիեզերքին կամք մ’ունենալը, զոր կուրանայ այն:

Անհունութեան կամքը, այսինքն զՎստուած ուրանալը նաև անհունութիւնը ուրանալու թէութեամբ միայն հնարին է: Արդէն ասոր ապացոյցը տունկնք:

Ով որ կուրանայ անհունութիւնը, ուղղակի դէպ’ի ոչութիւն (nihilisme) կը յանդի: Ամէն բան “մտքի ըմբռնում մը” կըլլայ:

Ոչութեան հետ վիճելը անհնարին է: Բոտ որում տրամաբանական ոչութիւնը կը տարակուսի իւր խօսողին էութեանը վրայ: Արնայ ըլլալ որ այդ ոչութիւնը իւր տեսութեան կէտին մէջ ոչ այլ ինչ է ինքզինքին համար եթէ ոչ “իւր մըտքին մէկ ըմբռնումը”: Միայն թէ բան մը կայ

զոր չնմարեր այն. այսինքն ինչ որ կուրանայ, ամէնը մէկ ընդունած կըլլայ մի միայն սա խօսքը արտասանելովը. Միտք: Վերջապէս մտքին առջև որ և է ճամբայ մը չբանար այն փիլիսոփայութիւնը, որու համար ամէն բան կը յանդի միայնակ բառի մը, որ է ոչ:

Ուր միայն մէկ պատասխան ունի, որ է, Այո:

Ոչութիւնը նշանակութիւն չունի:

Ոչինչը չկայ. Չէրօ չկայ: Ամէն բան բան մ’է: Չկայ բան մը որ ոչինչ ըլլայ:

Մարդս հաստատականով աւելի կապրի քան թէ հայտը: Տեսնել և ցուցնել, այս անդամ չը բաւեր:

Փիլիսոփայութիւնը պէտք է ըլլայ զօրութիւն մը, իւր ջանադրութիւնը և հետեւութիւնը պէտք է ըլլայ լաւագոնել մարդկութիւնը: Սոկրատ կը պարտաւորի Ադամին մէջ մտնել և Մարգ-Օրէլը արտաբերել, ուրիշ խօսքով ըսենք, պէտք է երջանկութեան մարդէն իմաստութեան մարդը արտադրել: Երբեք ինքնին փոխել, Գիտութիւնը պէտք է ըլլայ սթափիչ դեղ մը:

Վայելէ՛լ, ի՞նչ տխուր նպատակ և ի՞նչ ուղորմելի փառասիրութիւն: Անասունն ալ կը վայելէ: Հողիին ճշմարիտ յաղթանակն է մտածելը: Իրական փիլիսոփայութեան պաշտօնն է տարածել միտքը մարդերու ծարաւուն, անոնց ամէնուն ալ տալ Աստուծոյ տեսիլը իբր ոգելից ըմպելիք, անոնց ձեռքով ֆիզիքն և դիտութեան մէջ եղբայրութիւն հաստատել և այս խորհրդաւոր դիմադրանքութեամբ (confrontation) արգարել զանոնք: Բարոյականութիւնը ճշմարտութիւններու փթթում մ’է: Հողեատեսութեան հետեւութիւնն է շարժիլ: Բացարձակը դործնական ըլլալու է: Պէտք է որ մարդկային մտքին համար շնչելի, ըմպելի և ուտելի ըլլայ իտէականը: Իտէականը միայն իրաւունք ունի ըսելու. Ա-է՛ք Կ-է՛ք, այո՛ է Բ-է՛ք Ի՛, այո՛ է Բ-է՛ք Ի՛:

Իմաստութիւնը սուրբ հաղորդութիւն մ’է: Միայն այս թէութեամբ իմաստութիւնը դիտութեան ամուլ սիրահարութիւն մ’ըլլալէ կը դադրի՝ մարդկութեան վերածողովումին (ralliement) մի և բացարձակ եղանակ մ’ըլլալու համար, և փիլիսոփայութիւնը կրօնքի բարձրութեան կը հասնի:

Պէտք չէ որ փիլիսոփայութիւնը գաղտնիքին վրայ շինուած պատշգամ մ’ըլլայ՝ զայն դիւրութեամբ նայելու և հետաքրքրութեան յարմար ըլլալէ՛ ի զատ հետեւութիւն մը չունենալու համար:

Իսկ մենք, մեր կարծիքը պարզելը ուրիշ առ-

թի ձգելով, կը բաւականանք՝ ըսելով թէ չենք կրնար ըմբռնել ոչ մարդկութիւնը իբր կէտ մեկնութեան (point de départ), և ոչ յառաջադիմութիւնը իբր նպատակ՝ առանց սա երկու զօրութեան, որք երկու շարժիչներ են. այսինքն հաւատալ և սիրել:

Հառաջադիմութիւնը նպատակն է, իսկ իսկականը կատարելութեան արիւնքն է:

— Ի՞նչ է իտէականը. — Ըստուած:

Իտէական, բացարձակ, կատարելութիւն, անհոգութիւն, ասոնք նոյնութիւններ են:

Պատմութիւնը և փիլիսոփայութիւնը յաւիտեական պարտաւորութիւններ ունին, որոնք միանգամայն պարզ պարտաւորութիւններ են: Պալիֆեպիսկոպոսին, Տրադոն դատաւորին, Թրիմալսիոն օրէնսդրին և Տիբեր կայսրեր հետ մարտնչելը յայտնի, ուղիղ և անարատ ընթացք մ'է և որ և է մթութիւն չընծայեր: Մեկուսի ապրելու իրաւունքը իւր անպատեհութիւնները և զեղծումները ունի, սակայն պէտք է որ հաստատուի և խնայուի: Վ՛հանականութիւնը մարդկային խնդիր մ'է:

Երբ վաճառքու վրայ կը խօսինք, վաճառքու որոնք մոլորութեան բայց անմեղութեան, խոտութեան բայց բարի կամեցողութեան, սղիտութեան բայց նուիրումի, տանջանքի բայց մարտիրոսութեան տեղիք են, կը պարտաւորինք դրեթէ միշտ այն և ո՛չ ըսելու:

Վ՛անքը հակասութիւն մ'է: Կպտատին է փրկութիւն. միջոցն է զհոգութիւն: Վ՛անքը բարձրագոյն եսութիւնն է, որու զօրութեանց ամբողջութիւնն է բարձրագոյն անձնուրացութիւնը:

Կարծես թէ վանականութեան նշանաբանն է հրաժարել թաղաւորելու համար:

Վ՛անքին մէջ վիշապ կընդունուի ապառնի վայելումի համար: Մահուան վրայ փոխանակադիր մը (բօլցա) կը քաշուի: Երկնային լոյսը երկրային խաւարով կը զեղջուի:

Վ՛անքին մէջ կին կամ մարդ, արքայութեան ժառանգութիւնը զնեւու համար դժոխքին յանձնառու կըլլայ՝ ստակը կանխիկ վճարած ըլլալու դիտաւորութեամբ:

Վ՛անքի մէջ կրօնաւոր կամ կրօնուհի ըլլալը անձնասպանութիւն մ'է, որ կը վճարուի յաւիտեականութեամբ:

Կաղըք անվայել կերեայ մեղի այսպիսի առարկայի մը մէջ, ուր ամէն բան, աղէկը, ինչպէս նաև գէշը իրական է:

Արդար մարդը կը բարկանայ, այլ երբեք յոռի ժպիտով մը չժպտիր: Բարկութեան ու չարասրտութեան տարբերութիւնը զիտենք:

Քանի մը խօսք ևս ըսենք:

Կը պախարակենք եկեղեցին երբ նենդութեամբ կը շաղուի այն և աշխարհական անձնատուր հոգեւորականը կարհամարհենք: Բայց ամէնուրեք կը պատուենք մտածող մարդը, կողջունենք ծուներ դնողը:

Հաւատք մը, այս է ահա մարդու համար հարկաւոր եղածը: Վ՛այ անոր որ չհաւատար:

Մարդս ընկղմած ըլլալով անգործ եղած չըլլար: Տեսանելի աշխատութիւն ալ կայ, անտեսանելի աշխատութիւն ալ կայ:

Հոգիով մտածելը աշխատիլ է, խորհիլը շարժիլ է: Խաչաձև բազուկները կաշխատին. միաւորեալ ձեռքերը կը դործեն: Ի՛նչպիսի երկինք ուղղուած նայուածքը դործ մ'է: Թալէս չորս տարի անշարժ մնաց և փիլիսոփայութիւնը հիմնեց:

Մեղի համար վանականները պարապրոգներ չեն, և ոչ ալ մենակեացները անգործ ծոյլեր են:

Սուրբին մէջ մտածելը ծանր բան մ'է: Մեր այս ըսածներէն առանց բան մը ջնջելու՝ կը կարծենք թէ կենդանիներուն կը վայելէ մշտնջենաւորապէս յիշել զերեզմանը:

Այս կէտին վրայ կրօնաւորը և փիլիսոփայն կը համաձայնին. այսինքն թէ Պլէթոն և Բեռնէ: Թալէսը և Բեքայն Հօրասին կը պատասխանէ:

Իմաստունին համար օրէնք մ'է իւր կեանքին հետ սակաւ ինչ խառնել զերեզմանին ներկայութիւնը, այս օրէնքը նաև հոգեւորականին համար է: Այս մասին հոգեւորականին և իմաստունին նպատակը մի և նոյնն է:

Կայ նիւթական աճումը, զոր կուզենք մենք ևս: Կայ նաև բարոյական վեհութիւնը, զոր կը պահանջենք յարգել:

Անխորհուրդ և թեթև միտքերը կըսեն:

— Ի՞նչ աղէկութիւն կրնան ընել դաղտնիքին քով կեցող այս անշարժ դէմքերը. ի՞նչ բանի կը ծառայեն և ի՞նչ կընեն անոնք:

Բարբէ, զմեզ չըջատաւոր և մեզի սպասող մթութեան առջև, չդիտաւորել թէ ի՞նչ պիտի ընէ մեզ անբաւ ցրուումը, կը պատասխանենք. Այս հոգիներուն ըրած զործին պէս վեհ գործ մը չկայ դույզ. և կը յաւելունք նաև. դույզն նաև ասկէ աւելի օգտակար աշխատութիւն չկայ:

Ամէնին չաղծթողները միշտ աղծթողներու պէտք ունին:

Սեպի համար բոլոր խնդիրը սա է. կուզենք դիտնալ թէ աղօթքին մէջ որչափ մասնուժ կը խառնուի:

Եւրոպացի աղօթելը վեհ բան մ'է: Վճռութեան պաշտելը վսեմութիւն մ'է: Արօնքը կրօնքնեմու դէմ պաշտպանողներէն ենք: Սենք այն մարդերու կարգէն ենք, որոնք ճառերու սնուածութեան և աղօթքի վեհութեան կը հաւատան:

Մանաւանդ թէ այս վայրկենիս մէջ, զոր կանցունենք, և որուն դէմքը բարիբաղդաբար չպիտի մնայ ամենեւին տասն և իննեւորդ դարու մէջ, այս ժամուս մէջ ուր այնչափ մարդերու ճակատը վար և հոգին ոչ այնչափ վեր կը նայի, մի միայն վայելելու բարոյականութիւնը ունեցող և նիւթին կարճատև և աճէ իրերովը զբաղող այնչափ կենդանի էակներու մէջ ով որ կաքօրութի յառանձնութիւն, մեծարոյ կերևայ մեզ: Վաճառքը անձնութեան մ'է: Օգոհութիւնը սխալումի վրայ կոթնելովը զօգոհութիւն մ'ըլլալէ չդադրիր: Խստամբեր սխալ մը պարտաւորութեան տեղ ընդունելն ալ իւր վեհութիւնը ունի:

Խնդրոյն ամէն կերպարանքը անաչառութեամբ ճշմարտութեան մաղէն ամբողջօրէն անցուցած ըլլալու համար կը հաստատենք թէ վաճառքը, ըստ ինքեան և ըստ երևակայութեան նկատուելով, մանաւանդ կուսարանը, — ըստ որում մեր դարու մէջ ամէնէ աւելի վշտահարողը կինն է, և այս վանական աքօրումը կը բողոքէ, — կուսարանը կըսեմ անուրանալի է թէ տեսակ մը վեհութիւն ունի:

Վանականութիւնը, որ այնչափ տաժանելի և տխուր է և որու մէկ քանի հտնդամանքը վերը նշանակեցինք, ոչ թէ կեանքն է, ըստ որում ազատութիւնը չկայ հոն, ոչ թէ գերեզմանն է, ըստ որում լիութիւն չկայ հոն, այլ այն տարօրինակ տեղն է, ուսկէ իւր բարձր լեռան մը գաղաթէն՝ երկու վեհ կը նշմարուի, մէկ կողմէ այն՝ ուր կը գտնուինք, և միւս կողմէն ալ այն՝ ուր պիտի գըտնուինք: Երկու աշխարհներ բաժնող նեղ և միգապատ, անոնցմէ լուսաւոր ու միանգամայն մթաւ հար սահմանադիմ մ'է այն, ուր կեանքի տկար ճառագայթը մահուան անստոյգ ճառագայթին հետ կը խառնուի. վերջապէս գերեզմանին կիսատուներն է վաճառքը:

Իսկ մենք որ չենք հաւատար ինչ որ կը հաւատան այս կիները, մենք որ սակայն անոնց պէս հաւատքով կապրինք, երբէք չենք կրնար առանց տեսակ մը կրօնական և խանդավառական սարսափի,

առանց տեսակ մը նախանձալի արդահատանաց դիտելու այս անձնուէր, գողգոթուն և դիւրաւստահ արարածները, այս խոնարհ և վեհ հոգիները որոնք կը համարձակին նոյն իսկ դաղանեաց եզրը ապրիլ, արդէն դոցուած աշխարհիս և դեռ չբացուած երկինքին մէջ տեղ սպասելով. որոնք դարձած են դէպ 'ի լոյսը' որ չաեսնուիր, մի միայն անոր ուր ըլլալը դիտնալ կարծելու երջանկութիւնը ունենալով և որոնք նայուածքնին անշարժ մթութեան վրայ հաստատած, ծուներ դրած, խոռված, լըմրած, սարսոկելով և յաւիտենականութեան խորին շունչերէն որոշ ժամերու մէջ կիսովին կանգնելով անձանոթին անդունդը նետուիլ կուզեն անձ կանօք:

ԳԵՐԵԶՄԱՆՆՈՅՆԵՐԸ ԿԸՆԴՈՒՆԻՆ ԻՆՉ ՈՐ ԿԸՑՐՈՒՄ ԻՐԵՆՑ

Ինչպէս կըսէ Փօլլուան, լաւն Վալթան երկինքէն Բիթ-Բիթրօսի վաճառքը իշխան է տա, հոն մնալու և ժամանակ մը ապրելու միջոցները կը մըտածէ, ըստ որում Գօղէթի հետ վաճառքն դուրս ելնել և ուրիշ տեղ երթալը անհրաժեշտաբար լաւէրի ձեռքը իշխալ, այսինքն ցիւանս դատապարտուիլ էր: Սակայն ինչպէս հնարին է մարդու մը կուսարանի մը մէջ մնալը, ուր անոր ներկայութիւնը վտանգաւոր է և դրեթէ անհնարին: Բայց չմոռնանք ըսելու նաեւ թէ լաւն Վալթան եթէ կարենար միջոց մը գտնել հոն մնալու համար, լաւէրի ձեռքէն իսպառ սպուռ աղատած պիտի ըլլար, ըստ որում ոստիկանութիւնը կուսարանի մը նուիրական սեմոյ վրայէն չկրնար անցնիլ և ներս մտնել խուզարկութիւններ ընելու: Բնէլ է թէ թշուառին համար միակ դժուարութիւնն էր հոն մնալու հնարաւորութիւնը: Իւր այս կարծիքը Փօլլուանին կը յայտնէ, որն որ նախ հաղարումէ կարծիքներ ու ենթադրութիւններ կընէ հասկնալու համար թէ իւր վաղեմի բարեբարը ինչպէս այս կուսարանին մէջ կը գտնուէր, քանի որ դոնէն մտնելը անկարելի է, և աւելի անհնարին տասնութը կանցուն բարձրութիւն ունեցող ուղղորդ պատէ մը մանկան մը հետ մաղցելով վեր ելնելը: Վերջապէս չկրնալով այս հանդիպելը լուծել, և յիշելով թէ ժամանակաւ լաւն Վալթան իւր կեանքը ազատած է, կորոշէ իւր կողմէ ալ հիմա անոր կեանքը ազատել և զանիկա վաճառքն մէջ ընդունել տալու համար իւր ամէն ճիգը թափել և աշխատութիւն չխնայել:

Իւր այս որոշումին զործադրութեան միջոցներուն վրայ խորհելու ատեն վանամօր մը մահը դու ժող զանգակը կսկսի հնչել: Անոնքն է մայր Գրուֆիգիօսն, և վանամայրը տէրութեան հրամանին հակառակ կուգէ ննջեցեալը նոյն իսկ վանքին խորանին ետեւը թաղել տալ, և ուրիշի աջակցութեան կարօտիւ զգալով կը կանչէ Ֆօշլվան և խօսարանին մէջէն մտերմաբար կը յայտնէ անոր այս դադտնիքը: Ասիկա կրտսերական հնազանդութեամբ մը կընդունի առաջարկութիւնը, կը խօստանայ իւր աջակցութիւնը և դադտնապահութիւնը, և այս ատիւ իւր ծերութիւնը ու անկարութիւնը յառաջ բերելով կաղաչէ վանամայր Աննադուհին (Innocente) ընդունիլ իբր վանքին պարտիզպան իւր եղբայրը գեռահաս աղջկի մը հետ: Մայր Աննադուհին բաւական հարցոյթործեր ընելով անոր եղբոր վտանգաւոր մարդ մը չըլլալը, այսինքն հաստատար մէկը ըլլալը կըմանայ և կը հրամայէ Ֆօշլվանին հետեւեալ օրը բերել և իրեն ներկայիլ իւր եղբայրը ու աղջկի: Սակայն Ֆօշլվան եղբորութիւնը իւր բարեկամին յայտնելու ատեն երկուքնին ալ անյաղթելի դժուարութեան մ'առջև կը դնուին: Պէտք է որ ժան Վալթան վանքին դռնէն ներս մտնէր, թէ ոչ անհնարին էր ներկայիլ վանամօր: Երկուքնին ալ ժամերով կը խորհրդակցին ճար մը գտնելու համար, որպէս զի ժան Վալթան կարենայ առանց տեսնուելու Գօզթին հետ կուսարանէն դուրս ելնելու, այլ 'ի զուր. անկարելի էր դուրս ելնել առանց տեսնուելու կոյսերէն. սակայն յանկարծ բան մը կ'իյնայ ժան Վալթանի միտքը: Կառավարութիւնը ամէն անգամ որ մեռնող մը կըլլայ վանքին մէջ, դադաղ մը կը զրկէ անոր մարմինը գերեզման տարուելու և թաղուելու համար:

Այս դադաղը ըստ սովորութեան կուսարանին առանձին սենեակներուն մէկուն մէջ կը գրուի գիշերը, և որովհետեւ մեռնող կրօնուհին վանքը պիտի թաղուէր, ըսել է թէ դադաղը պարապ դուրս պիտի ելնէր, և իւր թեթեւութեամբը կրնար կասկած տալ ոստիկանութեան: Ժան Վալթան ննջեցեալին տեղ ինք դադաղը մտնել կառաջարկէ, և երօք գիշերը Ֆօշլվանի դործակցութեամբը քանի մը պզտի ծակ կը բացուի անոր վրայ, որպէս զի օդ առնու անկէ, և ժան Վալթան մէջը կը մտնէ, վրայէն կը բեռնի դադաղը, այն որոշումով որ Ֆօշլվան թաղման ատեն իւր բարեկամը գտնուող գինեւէր գերեզմանափորը պիտի արբեցունէ և զանիկա գերեզմանատունէն հեռացնելով պիտի ազատէ ժան Վալթանը:

Հետեւեալ օրը հանդուցելոյն յուղարկաւորութեան հանդէսը կը կատարուի. դադաղը իւր մէջ ժան Վալթանը ունենալով կը հասնի գերեզմանատունը. այլ ո՛վ զարմանք. Ֆօշլվանի բարեկամ նախորդ գերեզմանափորը մեռեր և տեղը ուրիշ անձանց մ'անցած է: Ֆօշլվանի խելքը գլխէն կը թռի և ինչ ընելը չգիտեր իւր բարերարին մահուն ատեն ակամայ ինք պատճառ ըլլալիքը տեսնելով: Քանի մ'անգամ կառաջարկէ նորեկ մարդուն երթալ և քանի մը բաժակ պարպել, այլ 'ի զուր. ասիկա կը պնդէ առաջ թաղել մեռեալը և ապա դիտեստունը համբուրելու երթալ, և իրօք կսկսի հողով ծածկելու փոսը. սակայն Ֆօշլվան յանկարծ նոր հնարք մը կը գտնէ, անցագիր կը հարցունէ գերեզմանափորին, և ասիկա տեսնելով թէ 15 ֆլորանդ տուգանք պիտի տայ եթէ նոյն թուղթը իւր վրան չունենայ, կստիպուի անմիջապէս իւր տունը երթալու և զայն առնելու: Ֆօշլվան իսկոյն դադաղը կը բանայ, և ժան Վալթանի դուռնատ և անշարժ դէմքը կերեայ: Ֆօշլվան կարծելով թէ մեռած է անիկա, քանի մ'անգամ անունը տալով կը պօռայ. վերջապէս ժան Վալթան աչեբը կը բանայ, դուրս կ'ելնէ, երկուքնին մէկ դադաղը գերեզմանին կը յանձնեն, և հետեւեալ օրը թըռուաւոր Գօզթին հետ, զոր Ֆօշլվան տուրակի մը մէջ գնելով դադտնապէս դուրս հանած էր, վանքը կը հասնի, կը ներկայի Մայր Աննադուհին, կընդունուի իբր օգնական Ֆօշլվանի Իւլթիմ Ֆօշլվան անունով, և տարիներով հոն կը մնայ, ուր Գօզթի ալ օրէ օր կը մեծնայ և կայլակերպի:

ՎԵՐԶ ԵՐԿՐՈՐԻ ՄԱՍԻՆ

ՓՈՒՆԶ

— Աղջիկ մը երբ ալ կսկսի չամչնալու, գերեցկութեանը ամէնէն զօրաւոր հրապոյրը կորուսած կըլլայ:

— Արքունիք մը, ուր կին չկայ, կը նմանի դարուն չունեցող տարիի, կամ վարդ չունեցող դարունի:

— Կնոջ մը ներքի չէ որ և է ընծայ ընդունիլ մարդէ մը, ըստ որում ձեռքին հետ սիրտն ալ կը բացուի, և ձեռքը ընդունելու ատեն, սիրտըն ալ արդէն ընծայ տուողէն կը յափշտակուի:

— Ամուսնութիւնը կարծուածէն շատ աւելի մեծ գործ մ'է, ըստ որում անով բոլոր կեանքիդ մէջ կամ երջանիկ կամ ապերջանիկ պիտի ըլլաս. ուստի պէտք է ամենամեծ զգուշութիւններով յօգեւլ ամուսնութեան կապերը, որոնք մինչև մահ պիտի տևեն:

Մօլէր

ԱՌՈՐԻՈՐԻ...

— Ինչ որ ըսուի, դժւք, մի կ'իներ, յիշաւի, Աղետաւոր իշխանութիւն ունիք միշտ Մէկ ժպիտով մեզ նետելու յաւիտեան. Տրամութեան կամ երջանկութեան դիրքը վեհ:

Երկու բառով, լուծեամբ իսկ, և կամ թէ, Ձեր անտարբեր մէկ նայուածքով կամ ծաղրով, Գաշունի պէս հարուած տալու կարող էք, Որու սրտին որ յանդգնի ձեզ սիրել:

Հպարտութիւն ձեր, յիշաւի, է անբաւ, Որովհետեւ, մեր վատութեան շնորհիւ, Այնչափ մեծ է ձեր զօրութիւն մեր վրայ, Որչափ կարի գիւրարէկ էք ամենքդ ալ:

Սակայն չկայ երկրիս վրայ զօրութիւն Որ չմոռնի թէ չարաչար եղծանի, Ով որ դիտէ վշտահարիլ կամ լուել, Կը հեռանայ ձեզմէ արտասուք թափելով:

Ինչ որ ըլլայ չարիք որոյ ենթարկինք, Գեղազոյն է մեր այս պաշտօն տրտմառիթ. Ինտրելի է տանջուիլ մեզ դառնութեամբ Բան համբերել ձեր ամենուրեք դաժնութեան:

Լէֆէ-Տէ Մէսէ

— Ուր որ կ'իներ յարգ ու համարում ունին, հոն մարդերը ազատ և առաքինի են:

— Երկիւղը, բանաւորութիւնը, պարտաւորութիւնը և պատիւը կը համընթան, երբ սէրը կը խօսի:

— Ամէն անգութ կ'իները կը նմանին Օղօնի կ'իներուն որոնք կապառնան ՚ի խաչ հանել սէրը, և յետոյ դաշն վարդով մտրակելը բաւական կը համարին:

— Ով որ սիրուիլ կուզէ, իւր սաստիկ ինքնա սիրութիւնը կը յայտնէ. ով որ սիրել կուզէ, իւր կարի զգայուն ըլլալը կը յայտնէ. իսկ ով որ վայելիլ կուզէ, չափազանց զգացողութիւն մ'ունենալը կը ցուցնէ:

— Մարդերը երեւելի սուրբեր կըլլային եթէ կ'իները սիրածնուն չափ զԱստուած ալ սիրէին:

— Հատ կ'իներու համար կարծեմ ընտրելի է իրենց առաքինութեանը վրայ չարախօսել, քան թէ իրենց միտքին և գեղեցկութեան վրայ:

— Բարեկամութիւնը և սէրը տարբեր զգացումներ են: Բարեկամութիւնը կրնայ լուել և զրեթէ միշտ պէտք է որ լուէ քոյն. ընդհակառակըն սէրը պէտք է որ պերճօրէն խօսի, խօսքերու չափազանցութիւնը բնական է սիրոյ, և մարդս իւր սէրը յայտնելու համար որչափ ալ խօսի, միշտ քիչ խօսած ըլլալ կը կարծէ: Երբ սիրուհին հետ մինակ կը գտնուի անիկա, ոճրագործութիւն մ'ըրած կըլլայ եթէ փոխանակ իւր սիրոյն վրայ խօսելու ուրիշ նիւթերու վրայ խօսք բանայ:

Տէր Տէր

— Ոսկին և ագամահեայ պարզեները այն պիտի պերճախօսութիւն մ'ունին, որ ամէնէ ազդու խօսքերէ աւելի կը յուզեն կ'իների մը սիրտը:

Հէյսէ

— Ոսկին կը դրաւէ սէրը, և բարբարոս մ'անդամ կրնայ հաճելի և սիրուն երեւիլ կանանց եթէ հարուստ ըլլայ:

Օլի

— Ոսկին գեղափայլ երեւոյթ կուտայ նաև տղեղ աղջիկներու:

Պապ

ԽՈՐՀՐԻՄԾՈՒԹԻՒՆ ՖԵՆԵԼՈՆԻ Ի ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՀՐԷ ՀԱՆԻՍ.

Պարոն Կ. Աղաւթեան ուսումնասէր երկտա սարդը հայերէնի թարգմանած է Գինեկոնի այս աշխատութիւնը, որ հետաքրքրական է: Գինն է 8 դահեկան:

ՀԱՐԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ

ԳՐ. ԶԻԼԻՆԿԻՐԵՍՆ

ԶՄԻՆՈՒՆԷ

ՏՊԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԵՏԵՍԷՆ